

Architect Wiek Röling veegt vloer aan met Haarlems gemeentebestuur

'Ruimtelijke ordening is niet als koopwaar te verhandelen'

Toen de binnenstad van Haarlem in 1987 werd aangewezen als beschermd stadsgezicht dacht *Wiek Röling* in al zijn onschuld dat zijn missie volbracht was en hij zijn post als stadsarchitect, die in 1970 van start ging, met een gerust hart kon verlaten. Per slot van rekening zou een dergelijk wettelijk instrument voldoende garantie bieden tegen ongewenste sloop van monumenten of de nietsontziende dadendrang van projectontwikkelaars.

De man die in de jaren '80, samen met anderen, het huidige monumentenbeleid heeft vormgegeven, was van mening, dat zijn rol als hoeder van het Haarlemse gebouwde erfgoed daardoor min of meer overbodig was geworden. 'Een tamelijk naïeve gedachte', erkent Röling nu. 'Sinds 1988 is er veel meer gesloopt in Haarlem dan in de achttien jaar daarvoor, toen de binnenstad van Haarlem nog niet beschermd was. De meeste mensen vergeten wel eens, dat er in de naoorlogse periode meer vernield is dan tijdens de oorlog. Een groot deel van Nederland is ten onder gegaan aan de rigoureuze bouwwoede in de wederopbouwperiode. Maar ook nu nog verdwijnen grote stukken, al of niet

Voormalig terrein van Joh. Enschedé. Links de Grote St. Bavo. Foto's Frank van de Poll.

beschermd, onder de bulldozers van het vooruitgangdenken.'

We hebben afgesproken in een van de tentoonstellingsruimten van het ABC Architectuurcentrum in Haarlem om te praten over de rol van de projectontwikkelaar bij grootstedelijke bouwprojecten. In Haarlem worden de gemeederen al geruime tijd beheerst door twee zeer omstrede projecten. De nieuwbouw op het voormalige Enschedé-complex, tussen Bavo-kerk en Spaarne, ook wel de Appelaar genoemd, en de nieuwbouw van onder meer

Vroegere terrein Joh. Enschedé met op achtergrond het Teylersmuseum.

een mega-bioscoop aan de Raaks waarbij een aantal 19de-eeuwse gebouwen, waaronder de HBS van *L.C. Dumont* uit 1907, gesloopt zal worden.

Overheid faalt

Wie echter denkt hieronder een felle tirade tegen de projectontwikkelaar aan te treffen heeft het mis. Niet dat Röling diens rol in het bouwproces onderschat. Zeker niet. Maar de projectontwikkelaar wordt te snel als kwade genius gezien terwijl het beeld aanmerkelijk genuanceerder is. 'De overheid faalt volledig in het formuleren van de randvoorwaarden hoe Nederland ingericht moet worden. Dat is al lange tijd zo en dat zie je nu ook weer in de Vijfde Nota voor de Ruimtelijke Ordening. De projectontwikkelaars maken natuurlijk gebruik van de ruimte die de overheid ze biedt. Je zou kunnen zeggen: de gelegenheid schept de dief.' Röling doelt onder meer op de blunder van de overheid om in de Vierde Nota op voorhand de Vindexlocaties aan te wijzen. De projectontwikkelaars sprongen daar gezamenlijk op in door in ijltempo de betreffende bouwgronden aan te kopen. 'De overheid heeft dergelijke missers wel in de gaten en probeert ook wel om dit soort zaken in de toekomst te vermijden maar mist eenvoudigweg de macht om haar regietaak adequaat te kunnen uitvoeren. Maar hoe kun je tegenhouden dat er diagonaalsgewijs door het open land grond wordt opgekocht? De macht is in handen van de projectontwikkelaars en die geven dat niet meer zo makkelijk op.' Het is duidelijk dat Röling goed heeft nagedacht over de complexiteit van de ruimtelijke ordening in het kleine Nederland. Ten tijde van zijn hoogleraarschap in Delft, waarvoor hij in 1988 was gevraagd, zal dit belangrijke vraagstuk zeker veelvuldig in werk- of hoorcollege besproken zijn. Nu hij onlangs met emeritaat is

gegaan en weer als praktiserend architect actief is, krijgt hij op een andere manier te maken met deze weerbarstige problematiek. 'Misschien is het allemaal wel een luxeprobleem. Als het economisch wat minder zou gaan dan zou de bouwwoede afnemen en er meer ruimte zijn voor behoud en renovatie. Nu worden gebouwen, die nog lang niet zijn afgeschreven, gesloopt en het unieke polderlandschap volgebouwd met bedrijven en woningen. De Vijfde Nota is in wezen een neoliberal stuk waarbij de inrichting van de openbare ruimte eigenlijk wordt overgelaten aan de markt. Maar het gezicht van Nederland is niet als koopwaar te verhandelen. De overheid zegt met die nota eigenlijk dat zij niet in staat is om dit proces in goede banen te leiden. Het lukt haar bovendien ook niet om de handhaving van de culturele waarden in stads- en dorpskernen te waarborgen. De ambtenaren van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg doen hun best maar ze redden het niet. Ze missen het lef en de overtuigingskracht om aan de onderhandelingstafel te zitten tussen geslepen projectontwikkelaars en met hen heulende gemeente- en provincieambtenaren en daar hun poot stijf te houden. De provincie loopt als een hondje achter de gemeente aan, gemeentes die te slap zijn en de kennis missen om goede bestemmingsplannen te maken. Misschien komt die slapheid wel voort uit het feit dat veel bestuurders PvdA-ers zijn. Die partij gaat nog steeds te veel uit van de goedheid van de mens en is niet bekend met de mores en de taal van zakenmensen.'

Alternatief plan voor de Raaks van Henk Vijn.
In het nieuwe gedeelte zou het nieuwe stads-kantoor van Haarlem kunnen komen. Naast hoofdingang oude schoolgebouw een grand-café met terras.

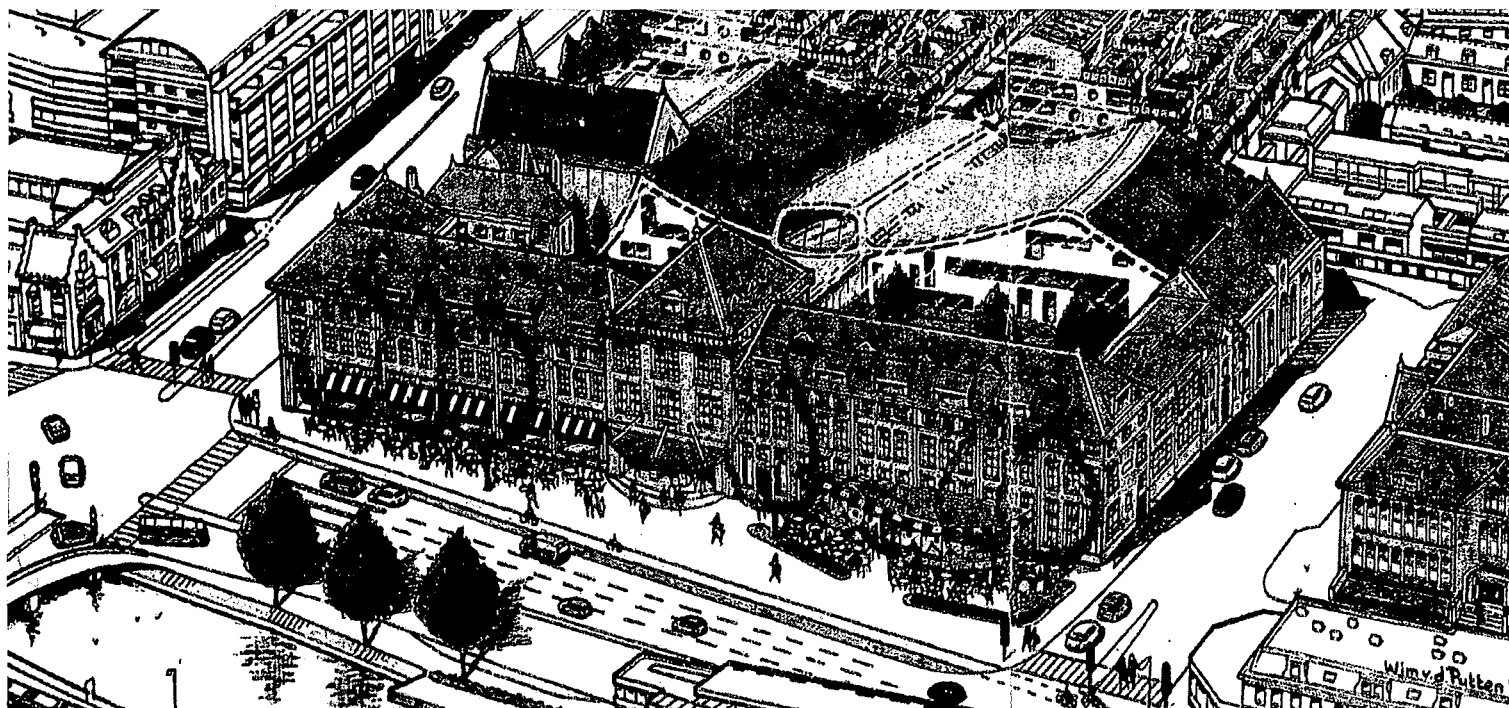
Enschedé-complex

Toen in het midden van de jaren '80 een aanvang werd genomen met de planontwikkeling voor het voormalige Enschedé-complex was Röling er in zijn hoedanigheid als stadsarchitect dicht bij betrokken. Niet gehinderd door misplaatste loyaliteit ten aanzien van zijn voormalige werkgever en gedreven door een oprechte verbondenheid met de stad en haar bewoners, veegt hij nu de vloer aan met de ronduit beschamende manier waarop het gemeentebestuur de zaken heeft aangepakt. Ook Heemschut volgde de gemeente zeer kritisch.

'Toen drukkerij Enschedé het gebied verliet werden de panden gekocht door de gemeente om ongewenste ontwikkelingen tegen te gaan. De taxatie gebeurde op de waarde van de gebou-

De Raaks met links kerk De Hoeksteen en rechts de HBS van L.C. Dumont.

wen en niet op de 4000 m² vervuilde grond. Daarnaast kostte de sloop van het zogeheten bankgebouw, met een vloerbelasting van 2000 kg per m² om de drukmachines overal te kunnen plaatsen, veel meer dan men had verwacht. Om toekomstige technische ontwikkelingen voor te zijn was men bij de bouw van de bank uitgegaan van een vloerbelasting die tien keer hoger was dan normaal. De sloop was dus heel duur. Om het enorme financiële gat, dat inmiddels was ontstaan, te dichten had men bedacht de rechtbank naar het Enschedé-complex te verplaatsen. Omdat dit een rijksgebouw is zou het rijk de kosten van sloop en sanering gedeeltelijk dekken.' (Overigens is onlangs door de

Haarlemse rechtbank bepaald dat de *firma Job. Enschedé* niet hoeft mee te betalen aan de kosten voor de sanering van de grond en dat de gemeente 10 miljoen gulden moet bijdragen. De sanering begint in de loop van januari). Ondertussen had Röling, die de cultuurhistorische waarde van het Enschedé-complex wel degelijk onderkende, een alternatief plan gemaakt met behoud van bankgebouw en lettergieterij. 'Bedenk wel dat het Enschedé-complex niet openbaar toegankelijk was en dat dit gebied, dat midden in het centrum lag, de laatste 200 jaar ongewijzigd was gebleven. Cultuurhistorisch van eminent belang. Dit was het oudste industriële complex van Nederland, misschien wel van de wereld, en zowel de RdMz als het PIEN (Projectgroep Industrieel Erfgoed Nederland) waren niet op de hoogte van het culturele belang van de gebouwen en konden dus ook niet voorkomen, dat een deel van dit complex gesloopt is. En toen begon de ellende met het nieuwbouwplan waarbij de gemeente heeft gerommeld met bouw- en bestemmingsplanprocedures en een wurgcontract met projectontwikkelaar ING tekende, waarin werd gesteld dat alle verantwoordelijkheid tot en met de bouwvergunning bij de gemeente ligt en dat alle eventuele winst toekomt aan de projectontwikkelaar. Het droeve resultaat van dit alles is dat burgers misleid zijn, de gemeente met gigantische kosten voor sane-

ring wordt geconfronteerd en dat we straks met een rechtbank en concertgebouw zitten opgescheept op een plek waar te veel bouwvolume werd gerealiseerd op een te kleine oppervlakte. Mede daarom zijn ze veel te hoog.'

De Raaks

Kennelijk heeft Haarlem weinig lering uit het bovenstaande getrokken, want ook bij de ontwikkeling van het Raaksgebied speelt de gemeente het spel niet helemaal volgens de regels van het democratische fatsoen. Heemschut volgt ook deze zaak kritisch. 'De gemeente schreef een prijsvraag uit zonder randvoorwaarden voor de invulling van het Raaksgebied. De deelnemende projectcombinaties met hun architecten kregen nauwelijks vier maanden de tijd, met inbegrip van de kerstvakantie, om met een ontwerp te komen. Dit was natuurlijk te kort om een optimale planontwikkeling te garanderen. Daarnaast had de gemeente duidelijk van tevoren gesteld, dat de bevolking haar voorkeur mocht uitspreken en dat die keuze gerespecteerd zou worden. De burgers kozen voor het plan met behoud van de HBS.' Maar de gemeente hield zich niet aan haar belofte en koos voor een ontwerp waarbij zowel de HBS als het kerkje 'De Hoeksteen' gesloopt gaan worden. 'Onbegrijpelijk', verzucht Röling, 'eigenlijk is hier sprake van contractbreuk. Dit is de manier om de afstand

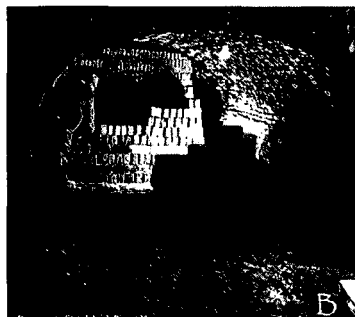
tussen bestuur en burger te vergroten en een van de redenen dat men niet meer gaat stemmen en geen enkel vertrouwen meer heeft in de politiek. Mijn opvatting is dat de gemeente zelf de randvoorwaarden moet aangeven bij binnenstedelijke ontwikkelingen en dan pas een projectontwikkelaar moet kiezen. Of anders een stedenbouwkundige, die de ideeën van de gemeente vormgeeft. En uiteindelijk natuurlijk voldoende ruimte schept voor inspraak. Zo hoort het te gaan.'

Desondanks is er voor het Raaksgebied toch nog een sprankje hoop in de persoon van Haarlemmer *Henk Vijn*. Als een onvermoeibare *Don Quichotte* blijft hij samen met Heemschut koppig doorvechten om de gemeente op andere gedachten te brengen. Hij heeft een alternatief ontwerp voor het gebied ontwikkeld waarbij zowel het schoolgebouw als de kerk gespaard blijven. En hij gaat bezwaar maken tegen het huidige plan. Maar vooralsnog is de gemeente niet van plan hier gehoor aan te geven. Wat haar betreft is de strijd om de Raaks gestreden. Röling: 'Er zal weer voor te veel geld een ongewenst plan worden gerealiseerd en niet, zoals goed bestuur betaamt, een plan dat minder kost en wordt gedragen door de bevolking. Een plan dat, ook in de toekomst, de stad leefbaar houdt.'

Drs. F. van de Poll is architectuurhistoricus en publicist te Haarlem.

Steenfabriek
Biezeveld
levert:

Ijsselmaat handvorm
Rijnmaat handvorm
Vechtmaat handvorm
Friesche drieling handvorm
Hilversums formaat handvorm
Utrechts plat handvorm
Profielen handvorm
Vormstenen handvorm
Plavuizen handvorm
Kloosterformaten handvorm
en alle andere bakstenen
voor restauratie **op maat.**

B

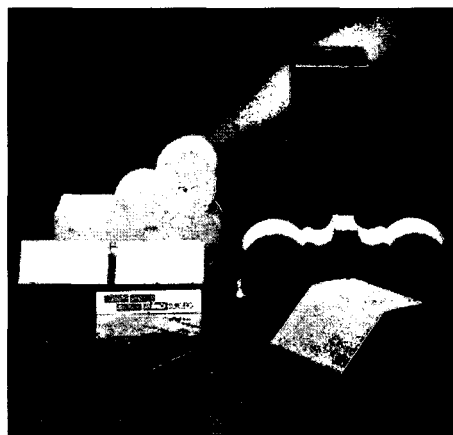
Steenfabriek Biezeveld B.V.

Fabriek van handvormstenen en plavuizen

Lange Weistraat 25

5331 LH Kerkdriel Telefoon 0418-631719 B.g.g 077-4742920

specialiteiten in baksteen
BRICK BURGERS

**Ook voor Uw
jonge monumenten!**

Brickburgers BV specialiteiten in baksteen

St. Jozefweg 66b, 5953 JP REUVER (NL) / Postbus 4790, 5953 ZK REUVER (NL) / Tel. 077-4742920, fax 077-4745170.